

Irodalom

Illyés Gyula: Naplójegyzetek 1929–1945

Illyés Gyula naplói sorozatának első darabja ez a tizenhat évet átfogó, Domokos Matyás által sajtó alá rendezett kötet. A költő életében megjelent több műben (*Magyarok, Itt élnek*) is olvashattunk már ezekről az évekről, de ebben a gyűjteményben a hagyatékokat gondozója a könnv alakban még nem publikált naplójegyzeteket, rádióelőadásokat, kisebb folyóiratcikkeket, levélrészleteket, aforizmakat teszi közzé, kiteljesítve e másfél évtized mozgalmasság történetét, bepillantást engedve egy nagy írói szellem alkotó munkáját kísérő folyamatos működésébe. Nem rendszeres napi feljegyzésekből formálódik tehát ez a kötet, hanem igen változatos műfajú, évenként nagyon különböző mennyiségű írások füzere. A közös bennük az Illyés más műveiből megismert gondolatosság, érdeklődés, elkötelezettség, fegyelmezett szenvedélyesség. A mindennapok történései, az érzelmek alakulása, hullámzása, a vívódó onelemzések helyett a magyar kultúra, szellemi élet és a nemzet erkölcsi felemelkedéséért folytatott eszmei és irodalmi harcok fordulóit követhetjük a lapokon, s csak néha-néha vall a szerző baráti kapcsolatairól, kislánvához fűződő szeretetéről – szemérmesen, visszafogottan. Ha valaki csupán ebből a kötetből kíván tájékozódni Illyés szervező munkájáról, nagy visszhangot kiváltó kötetének keletkezési körülményeiről, franciaországi kapcsolatairól, a Válasznál és más folyóiratoknál betöltött szerepéről, háborús elméneiről – a többi művekhez képest viszonylag keves újat tudhat meg, hiszen jelentős könyvek sorában örökítette meg legfőbb gondjait, mondanivalóit. A szerzőről alkotott képünk azonban számos új árnyalattal, megerősítő mozzanattal egészül ki az érdekes ol-

vasmanynt nyújtó *Naplójegyzetek*ből, örömmel állapíthatjuk meg a későbbi versekben, esszéikben, regényekben és drámákban kiteljesedő gondolatok első felbukkanását, nyomuk követhetjük a vázlatosan rögzített útiélményeket, Illyés kapcsolatainak és magatartásának főbb elveit és fordulópontjait. Nemcsak fontos irodalomtörténeti dokumentum tehát ez a kötet, hanem egy nagy személyiség önvallomása is. (*Szépirodalmi*)

R. T. O.

Újhold-Évkönyv 1986/1

Negyven évvel ezelőtt jelent meg az akkori fiatalok lapjának, az Újholdnak első száma. Tevékeny, reménykedő korszak volt, amely a szellem újjáépítését is igyekezett megkezdeni, részben azért, hogy résztvevői újragondolták azokat az alapelveket, melyek a két világháború közötti irodalom mozgatói voltak. Mert – mint erre az Újhold legnagyobb hatású költője, Pilinszky János figyelmeztetett – a második világháború tapasztalatainak birtokában immár nem lehet úgy írni, mint azelőtt.

Két év, nyolc szám – ennyi volt az Újhold története. Ám a valóság érvényességének tartományát meghosszabbították a legendák. Az Újhold létezésének ténye hovatovább az új magyar irodalom időszámításának kezdete lett. Bizonyára maguk a lap írói tiltakoznak e tény ellen először, hiszen további működésük bizonyítja, hogy nyitottan és készségesen fogadtak be az övéktől eltérő szellemi irányokat is. A valóság mégis azt igazolta, hogy egyfajta szellemi és művészeti irányzatnak valóban ez a folyóirat jelképezi a kezdetet.

Régen rendszeresen jelentek meg évkönyvek. Mára e szokás – sajnos – ritkább lett. Annál nagyobb örömmel üdvözölhetjük a volt újholdasok évkönyvének első példányát, s ben-

ne a folyóirat munkatársait, de azokat a fiatalokat is, akik az ovekhez hasonló felelősséggel igyekeznek újragondolni az ember egzisztenciális kérdéseit. Mintha az a virtuális lehetőség valnék valora ha az Újhold zavartalanul megjelenhetett volna, ezeket a szellemi törekvések is magától értetődő természetességgel integrálhatta volna. S ami nem mellékes olvasmányoknak sem utolsó e válogatás, mely szép verseket, elbeszéléseket eppogy tartalmaz, mint történelmi és irodalmi esszék, mintegy a mindenkori irodalom gazdagságát, sokféleséget bizonyítva (*Magveto*)

Zolnay László: Hírünk és hamvunk

A budavári leletek felfedezője, a sajnálatosan korán elhunyt Zolnay László önéletrajzát tartja kezében az olvasó. Egy küzdelmes, nehéz élet dokumentumát, amelyben eppogy tükröződik egy tragikus korszak visszfénye, mint egy nyugtalan, önmagát különféle módokon mindig kiteljesíteni vágyó szellem ihletett kalandozásának nosztalgiaival áthatott, ironikus és onirikus vizsgálata.

Izgalmas, érdekes, néha derűs, máskor szorongató olvasmány Zolnay Lászlónak nem volt könnyű élete. A kor folytonos kiterőkre kényszerítette. Volt újságíró, művészettörténész, jómódu részvénytulajdonos, kitagadott és felreallított, eredeti szakmájának peremére úzott leletmentő, vidéki múzeumba számuzott múzeológus, de mindvégig makacsul őrizte magában azt a meggyőződést, hogy tehetőséggel használni és szolgálni tud. Ez a tudat adhatott erőt, hogy elviselje életútjának töreséit és kibírja azokat az askalodásokat, amelyek néha „verre mentek”.

Milyen emberi sors bontakozik ki e könyv lapjairól. A reménytelenségben is megőrzött remény üzenete szól hozzánk. Annak bizonyossága, hogy minden helyzetben meg lehet találni azt a lehetőséget, mely alkalmat keresve értelemmel teltheti a lelet Zolnay László hosszas és küzdelmes harcok után végre igazolhatta, hogy elkezdése helyesek, s felfedezéseivel új irányt adott a hazai és európai regészeti kutatásoknak. De hányszor vannak, akik nem érhetik meg ugyanezt? Bizony, jobban kellene őriznunk a tehetségeket, több megértest kellene kialakítanunk magunkban, hogy

segíteni tudjuk őket hasznos elkezdéseik és terveik megvalósításában!

Különben Zolnay László könyve kortörténetnek sem utolsó. A két világháború közötti művészeti élet jellegzetes, fontos alakjai vonulnak fel műve lapjain, vonzó emberközelségben s nem a legendák ellenőrizhetetlen magában Alakjukat a szeretet és az ironia szövi át, művük maradandó részét pedig az azt megillető tisztelettel és méltanyúlással idézi vissza a szerző (*Magveto*)

Kálnoky László: Hőstettek az ülőkádban

Sokan leírták már, hogy Kálnoky László az újabb magyar líra egyik legjelentékenyebb alakja volt. Evtizedekig úgy látszott, hogy egy versu költő, míg nem pályáján olyan váltás következett, melynek poétikai következményei alighanem sokaig rezegnek tovább a magyar lírában. Kálnoky ugyanis megtanulta, hogyan lephet ki egyéni sorsa és fájdalomából, mint találhat rá olyan magatartásra, mely megajándékozta a költőt általánosítás ritka lehetőséggel. A „veszendő lelek” költője lett paratlan erővel idézte fel a magányos ember drámáját, s hitelesen érzékeltette a reménytelenség reményeséget, a magányban kiteljesítő szabadság lehetőséget.

A *Hőstettek az ülőkádban* már a címevel is sokat elárul Kálnoky László utolsó korszakának jellemzőjéről, az ironiáról. Kettős jelelensege volt ennek egyrészt általa őrizhette meg a költő szellemi szuverenitását, másrészt így emelkedhetett túl a veszendő test fájdalomán. Az újabb magyar költészetet általában is jellemzi az avantgárd törekvések jelenléte, s Kálnoky László kötetének címe is ebbe az irányba mutat. De nála soha nem volt tapasztalható az avantgárd bizonytalansága, mely eliszapítja a verset, elbizonytalanítja az értéket. Az automatikus vers a varatlanság egyfajta kifejezési lehetősége volt, általa ragadta meg a kor legjellemzőbb törekvéseit, így jutva olyan emberi tartalmak közelségébe, melyeket magunkban sem art kiteljesítenünk.

Fájdalmas olvasmány, hiszen lezárása egy nagyszerű pályának. De felemelő is, mert alkonyati fényei emberi tájat világítanak meg és az élet értelméről vallanak (*Magveto*)

R L